

РЕЛІГІЙНЕ СЕРЕДОВИЩЕ ОСОБИ

Особа, як активний учасник релігійних відносин, носій релігійного відношення створює специфічне місцебуття, що уможлиблює її входження в певну релігійну конструкцію. Це місцебуття або релігійне середовище (як ми будемо його називати далі) є абрисом взаємозалежності індивіда і трансцедентного; в ньому відбувається становлення, розвиток й функціонування релігійних відносин забезпечується взаємозв'язок людини з Богом. Що ж являє собою релігійне середовище особи, в чому його особливість і відмінність від інших сфер ствердження особистісного буття?

На думку автора на часі є необхідність уникнути підходу у витлумаченні релігійного середовища засобом вульгарного ототожнення його з соціальним середовищем. Релігійне та соціальне середовища це дві самостійні інерційні системи, полем функціонування яких є відмінні для кожного з них просторочасові межі. Але вони мають спільну точку перетину - особу (особистість). Саме вона й є відправним моментом (началом) суцього, проектом людського буття і смислу. "Кажучи про особистість, ми, явно чи неявно, розуміємо кардинальну перспективу індивідуального розвитку - положення людини у світі, а в особистості - деякий максимально осяжний стан людського життя" [1,8].

Габріель Марсель ("Метафізичний щоденник") розробив екзистенційну концепцію моралі і етичних цінностей. На його думку, людина з'єднана із зовнішнім світом. Вона не може жити поза ним. Але ж цей світ не автентичний, оскільки він фактично роз'єднаний з дійсною сутністю людини. Це мертвий і бездушний світ володіння, де панують речі й сама людина є річчю, відчуженою від свого внутрішнього духовного "я". Лише в світі існування реальна людська особистість є дещо більше ніж сукупність об'єктивних ознак.

Автентичне буття - це існування окремого індивіда. Через нього в суб'єкті розкривається весь світ, вся дійсність. Особа, для якої сенс буття полягає в Бозі і для Бога, в своїй діяльності долає емпіричність природи та розкриває свою інтимну сутність. Чому людина звертається до Бога, шукає зв'язку з трансцедентним? Що спонукає її до цього? Скоріш за все причина цього криється в конфлікті людини й суспіль-

ства, особи та соціального середовища. Коли особа відчуває на собі руйнівний, негативний вплив суспільства й не знаходить для себе ніякого порятунку, тоді вона звертається до релігії, сподіваючись віднайти в ній свій головний орієнтир і свободу в світі. Також однією з причин може бути криза соціального зв'язку; для індивіда, який недостатньо інтегрований в суспільстві й знаходиться в соціальній ізоляції (відсутність відчуття підтримки з боку суспільства) в соціальному плані особисте життя втрачає сенс; тоді індивід намагається віднайти його (сенс) в середовищі божественної присутності.

Сутнісною якістю особи є комунікабельність. Для віруючої особи комунікація детермінується безпосереднім трансцендентним джерелом (Богом); для неї бути - значить постійно перебувати в нерозривній єдності з Богом, примикати, мислити, вести діалог. В самоусвідомленні особистості виражається смисл інших взаємопоєднаних з нею особистостей. Недонсель розвиває теорію взаємності: "Я" не можна повністю пояснити засобом свого протиставлення "не - Я"; вона вимагає більш глибокого більш інтимного протиставлення "Я" і "Ти". На його думку розділення на суб'єкт і об'єкт недостатньо. Свідомість повинна бути розширена іншим суб'єктами. Щоб мати своє "Я", необхідна свідомість іншого "Я" і тих зв'язків, що поєднують між собою частини цього духовного сплетіння.

Особу загалом можна розглядати як систему відношень, яка, в свою чергу, є структурою з виокремленим домінуючим відношенням, під впливом якого формуються і реалізуються інші відношення особистості. Індивід є чітко визначеною релігійною особою тоді, коли ядром в його структурі є релігійне відношення, найважливіша риса якого - людиномірність, "тобто опосередкованість специфікою людського буття, зарядженість антропоцентричними смислами" [2,41]. Сутність особи в системі релігійних відносин виявляється в різноманітних взаємозв'язках індивідуального суб'єкта з релігійним середовищем - релігійній діяльності, де синтезується багатоманітний спектр соціальних зв'язків і форм спілкування індивіда як суб'єкта матеріального та духовного виробництва. За таких умов система релігійних відносин постає як передумова й засіб реалізації діяльності (і не тільки релігійної) особи, котра входить в дану систему.

Але в процесі релігійної діяльності особа сама створює умови для спрямування її (релігійної діяльності) на

задоволення релігійних потреб, яке відбувається на основі таких релігійних відносин і зв'язків, що утворюють систему взаємної залежності віруючих - релігійне макросередовище - цю зовнішню детермінанту релігійної активності особи. Особа виступає об'єктом детермінації релігійного середовища лише тією мірою, якою включена до його підсистем - релігійних спільнот, які мають свої специфічні потреби та інтереси, але реалізація яких зумовлюється релігійною діяльністю окремих індивідів. Водночас процес задоволення цих потреб та інтересів та його результати є умовою задоволення цих потреб і інтересів самих індивідів, що складають ці спільноти. Тому в системі "особа - релігійна спільнота" кожна сторона об'єктивно необхідна для іншої як засіб забезпечення її життєдіяльності (функціонування, збереження та розвитку якісної визначеності). Безпосередність взаємозв'язку релігійного макросередовища і особи не виключає їх взаємного опосередкування, в процесі якого дія одних факторів посилюється, а інших - послаблюється або нівелюється.

Релігійна спільнота, до якої належить особа, визначає спрямованість (суспільну користь чи шкідливість) і рівень діяльності останньої (здійснення її в межах певних норм або своєрідну "наднормальність"). Саме за таких умов релігійна громада стає основним осередком виявлення сутнісних сил особи.

У релігійній діяльності особою своєрідно персоніфікуються і виявляються відносини і цінності, визначальні для певної релігійної спільноти. Характер спілкування між віруючими індивідами детермінує якісний рівень їх взаємодії з релігійними спільнотами. В процесі цього спілкування відбувається обмін традиціями, цінностями, стереотипами поведінки.

Передумовами релігійної діяльності є релігійні стимули, що свідомо застосовуються окремими особами чи релігійними спільнотами для безпосереднього впливу на індивідуальних чи сукупних її об'єктів, за допомогою яких індивід свідомо ставить в такі умови, за яких задоволення його власних потреб залежить від ступеня перетворення їх на колективні. "У своїй діяльності вона (особистість - О.Б.) входить до загальної сфери відносин певного суспільства. В цьому закладені умови та можливість усвідомлення універсальної взаємозалежності потреб та інтересів усіх членів суспільства, усвідомлення особистістю своєї залежності не тільки від власної праці, а й від праці й блага

інших, внаслідок чого інтересом особистості стає зрештою загальний інтерес"[3,6]. Будучи виявом певних релігійних відносин, релігійне стимулювання безпосередньо чи опосередковано визначає форму релігійної діяльності, її спрямованість на реалізацію колективних чи особистих потреб, регулює її ефективність та якість.

Одночасно в процесі релігійної діяльності особа відчуває нашарування суспільних відносин і входить у сферу "чистих" релігійних відносин, суб'єктами яких постають Бог і особистість віруючого; вона виокремлює себе із зовнішнього світу, протиставить себе йому і створює свій внутрішній світ - релігійне мікросередовище ("Я" - Бог) - внутрішню детермінанту релігійної активності особи, вищу духовну реальність, трансцендентне буття, яке виходить за межі раціонального. Особа набуває якісно нового відчуття, яке характеризується приналежністю до нового виміру. Відбувається "трансформація у самому особистісному сприйнятті буття, яке в деякому розумінні стає відчутним для особи. Божественне середовище відкривається нам як зміна глибинного буття речей" [4,136]. Бог, маючи всепроникаючий характер, локалізується в серці віруючого і керує особою в усьому, що стосується мислення, почуття та діяльності. Відповідно особа віруючого спрямована тільки на об'єкт свого шанування, на присвячення йому всіх своїх справ та думок. Разом з тим намагання особи з'єднатися з Богом - не сліпе почуття, а свідоме й добровільне присвячення себе Йому, визнання і вираження особою віруючого безумовної своєї залежності від особи Бога, яке викликає і закріплює відповідний релігійний настрій.

Релігійне мікросередовище є для особи віруючого тим осердям смислу, що має значення абсолютної повноти й абсолютної точки відліку суцього, стимулом і зразком смислотворення, предметом найвищих і найостаточніших поривань. Найвищою ж цінністю для віруючого є Бог.

Особа, що всім своїм єством увійшла до релігійного середовища, злилася з ним, проганяє страх із свого життя; вона ліквідує розрив між переживаннями і осмисленням реальності, вільно витворюючи нові смисли, мислечуттєві конструкції (уявлення, ідеї, цінності, орієнтації) де відображаються властивості ірраціонального ефекту.

Релігійне середовище спонукає особу до діяльності. Воно може бути і є тією пружиною, що внушає ілюзію досконалості, викликає почуття злиття особистості "Я" з осо-

бистістю "іншого". Особа долає власну волю, виривається з власного полону і, зачарована волею "іншого", самовіддається йому. "Я", абсорбуючись "іншим", розширює абрис сутності свого буття, відчуває бажання "більшого" життя, потяг вийти за власні межі і відродитися в досконалому.

Такий процес супроводжується надмірною концентрацією, звуженням свідомості особи, спрямованої увагою на один-єдиний об'єкт свого шанування. Все інше, що могло бути варте уваги, відкидається, стає непотрібним. Особа ж відчуває розширення свідомості; надмірна концентрація, зосередженість особи на своєму об'єкті викликає ефект присутності останнього "тут і скрізь". Весь світ стає втягнутим у всюдиприсутнє Божественне. Віруючий індивід відчуває себе частинкою надприродного, або ж навпаки - Бог стає частинкою світу особистості.

Особа, приналежна релігійному середовищу, долає відчуття своєї залежності від природних сил, суспільних інституцій, соціальних негараздів, фатуму. Її входження до релігійного середовища є своєрідною рефлексією на розірваність людського буття з виокремленням таких його іноді суперечливих компонентів, як індивідуальне, суб'єктивно- близьке та об'єктивно-чуже, що детермінують загрозу смерті, відчуття кінечності свого існування і намагання зберегти позитивний сенс буття, розірвати б, здавалося нерозривне протиріччя життя і смерті, стерти між ними грань. Особистісне життя наповнюється новими смислами, набирає нових якостей.

В поєднанні безкінечного з кінечним особа знаходить свій варіант розкриття таємниці життя, з цього моменту проблема смерті для неї знімається. Середовище особи перестає бути обмеженим соціально - географічним рамками. З'являється нова його складова - потойбічне, яке стає реальним полем діяльності індивіда.

П о с и л а н н я:

- 1.Быстрицкий Е. Феномен личности: мировоззрение, культура, бытие. Киев, 1991.
- 2.Лобовик Б. Питання про релігійне відношення та його людинорічність //Релігія і церква в контексті реалій сьогодення. Київ, 1995.
- 3.Шинкарук В. Громадянське суспільство і громадянська творча діяльність // Світогляд і духовна творчість. Київ, 1993.
- 4.Шарден П. Божественная Среда. М., 1994.